

Harald Heppner

ŠTUDENTI IZ SLOVENSКИH DEŽEL NA UNIVERZI GRADEC (Graz) 1884–1914

1. del: Geografsko poreklo

Med številna vprašanja zgodovine univerze sodi tudi vprašanje o pomenu visokih šol za družbeni razvoj. Toda tudi ta ožja tematika se deli v veliko število podvprašanj, kot na primer poreklo študentske populacije, trajanje in uspešnost študija. V okvir »porekla« sodi med drugim vprašanje geografskega porekla študentov in sicer v dvojnem smislu: po eni strani za profil univerze ni vseeno, iz katerega območja so prihajali študenti, po drugi strani pa raziskava o geografskem poreklu študentov omogoča vpogled v tiste regije, od koder so ti študenti prišli.

Kot »študente« bomo v študiji obravnavali celotno število tistih, ki so prišli študirat na univerzo Gradec, ne glede na to, ali je šlo za redne ali izredne slušatelje, ne glede na fakultete ali spol, in sicer zato, ker moramo vse študente obravnavati kot izraz potrebe po izobraževanju.

Ker na univerzo prihajajo številni študenti iz vseh mogočih smeri, je smiselno, da zaradi preglednosti in ekonomičnosti dela omejimo našo raziskavo. Prvo izhodišče za tematsko omejitev je poreklo. V pričujočo študijo smo vključili »slovenske dežele«, prvič zato, ker ležijo v bližini graške univerze in lahko pričakujemo večje frekvence kot pri oddaljenih področjih, drugič pa zato, ker se je v zadnjem času povečal interes za pojasnitev tega vprašanja.¹ Pojem »slovenske dežele« je seveda pomožna beseda, saj pred letom 1918 ni bilo ozemljsko enotne Slovenije in v naši študiji ne obravnavamo vseh področij, kjer so živeli Slovenci. Vključili smo slovensko Štajersko po razmejitvi leta 1918/19,² nadalje deželo Kranjsko, Goriško Gradiščansko in Trst. Ostalih s Slovenci naseljenih področij nismo upoštevali, ker so po številu študentov veliko manj zastopana in ker naletimo na težave pri natančni teritorialni razmejitvi. Vendarle se nam zdi takšen pristop vmesten, saj ne gre za vprašanja, ki bi zajemala narode, temveč za čisto regionalno-zgodovinski problem.

Drugo izhodišče za tematsko omejitev je čas. Odločilnega pomena za to raziskavo o geografskem poreklu študentov je bila hkratna vključitev nacionalne strukture, ki jo bomo prikazali na drugem mestu.

Ker pa lahko najdemo odgovor na to vprašanje le v vpisnih listinah (Nationale) Univerze v Gradcu, ki pa so na voljo šele od leta 1884 dalje, se študija ukvarja s temi dejstvi šele od tega leta dalje pa vse do trenutka, ko so prenehale vladati normalne razmere in sicer leta 1914 z izbruhom 1. svetovne vojne.³ Vseeno pa gre pri tem za tridesetletno obdobje, ki približno ustreza času ene generacije, obdobju, ki predstavlja važno fazo v razvoju »slovenskih dežel«: povečal se je promet, razvijalo se je gospodarstvo, šolstvo, naraščale pa so tudi nacionalne napetosti.⁴

Če hočemo ugotoviti geografsko poreklo študentov, moramo raziskati vpliv prostorskih razmer. K prostorskim pogojem spada najprej ozemlje z lokalno pogojenimi gospodarskimi okoliščinami. K temu moramo prišteti prometne povezave in različne možnosti za komunika-

¹ Na tem mestu opozarjam na besede Franca Rozmana v uvodu članka Socialna demokracija na slovenskem Štajerskem in problem nacionalne razdelitve (ZČ 40, 1986, str. 291), v nemščini »Die Sozialdemokratie in der Untersteiermark und das Problem der nationalen Aufteilung« (v: Geschichte der Deutschen im Bereich des heutigen Slowenien (1848–1941). Wien–München 1988, str. 120).

² To je pomožen okvir. Ob zanemarjanju etničnega principa smo se zatekli k upravni strukturi (sodnim okrajem) kot delovni osnovi (glej tabele!).

³ Vpisne listine (die Nationale) se nahajajo v arhivu graške univerze. Glede splošnih značilnosti tega vira glej: Harald Heppner: Die Nationale der Universität Graz als Quelle zur steirischen Geschichte (Blätter für Heimatkunde, 64, 1990 – v tisku).

⁴ Iz obširne literature navajamo Ferdo Gestrin–Vasilij Melik: Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966, zlasti str. 231 ss. in Janko Pleterški: Die Slowenen (Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Bd. III/2, Wien 1980, str. 811 ss).

cijo, ki je omogočala stike, spoznanja in spodbude. Seveda pa tudi gostota prebivalstva ni nepomembna, kar se posebej odraža v razlikah med mestom in deželo. Slednjič je treba upoštevati tudi šolsko mrežo, ki je, odvisno od situacije, otežila ali olajšala pot do visokega šolstva.

Možnost za ugotavljanje vpliva geografskega prostora na študij nudijo v glavnem podatki o rojstnem kraju študenta in podatki o prebivališču očeta oziroma skrbnika. Ti predstavljajo del podatkov v vpisnih listinah in matrikah. Seveda vsebujejo ti podatki tudi napake, ki sliko strogo statistično gledano popačijo. Te napake izvirajo bodisi iz pomanjkljivega izpolnjevanja formularjev ali iz dejstva, da mnoge družine v času študija niso več živele v rojstnem kraju študenta, ker so se preselile. Ker večina obstoječih podatkov vendarle kaže, da gre za stalnost bivališč, se v njih v glavnem zrcali zgodovinska resničnost.

Prvi korak za pojasnitev geografskega izvora študentov predstavlja razporeditev krajev porekla v okviru posamezne dežele. Pri tem vprašanju gre za ugotovitev, ali so kraji stalnega bivališča enakomerno porazdeljeni, ali pa obstaja regionalna oziroma lokalna koncentracija. Ker je vsaka dežela sestavljena iz manjših geografskih prostorov z lokalnimi značilnostmi, se nam zdi potrebno, da zaradi preglednosti v okviru kategorije »dežela« oziroma »del dežele« uvedemo manjše prostorske enote. Najbolj enostavno, čeprav ne edino rešitev, predstavljajo sodni okraji. Četudi je potrebno le-te smatrati pretežno kot administrativne enote, so se vendarle v določeni meri naslanjali na naravne geografske danosti in na njih temelječe lokalne organizme.

Razporeditev krajev porekla po sodnih okrajih Štajerske

Sodni okraj	Število oseb	%	Sodni okraj	Število oseb	%
Maribor	278	20,69	Sv. Lenart	38	2,82
Celje	251	18,68	Vransko	34	2,53
Ptuj	156	11,61	Šoštanj	33	2,45
Ormož	64	4,76	Šmarje pri Jelšah	32	2,38
(Slovenske) Konjice	62	4,61	Kozje	27	2,01
Ljutomer	48	3,57	Marenberg (Radlje)	25	1,86
Laško	47	3,49	Gornja Radgona	22	1,63
Brežice	41	3,05	Sevnica	20	1,48
Gornji Grad	40	2,97	Rogatec	14	1,04
Slovenj Gradec	39	2,90	Vprašljivo ⁵	33	2,45
Slovenska Bistrica	39	2,90			
			Skupno število	1343	100,00

Rezultat razporeditve krajev porekla po sodnih okrajih na področju slovenske Štajerske jasno kaže izrazito prevlado velikih mest: Maribora, Celja in Ptuja z njihovo neposredno okolico. Pri skupnem številu odpade okoli 50% vseh študentov samo na ta področja. V sredi statistične tabele se – zelo odmaknjena od začetka stolpca – nahajajo območja, na jugozahodu in vzhodu dežele. Preostali del lahko označimo kot slabo zastopano periferijo.

Razporeditev krajev porekla po sodnih okrajih Kranjske

Sodni okraj	Število oseb	%	Sodni okraj	Število oseb	%
Ljubljana	296	37,09	Vrhnika	13	1,62
Kočevje	61	7,64	Žužemberk	12	1,50
Kranj	33	4,13	Kranjska gora	9	1,12
Postojna	32	4,01	Lož	9	1,12
Litija	32	4,01	Ribnica	9	1,12
Novo mesto	32	4,01	Ilirska Bistrica	8	1,00
Škofja Loka	24	3,00	Kostanjevica	8	1,00
Radovljica	20	2,50	Višnja gora	8	1,00
Vipava	16	2,00	Trebnje	8	1,00
Krško	15	1,87	Logatec	7	0,87
Idrija	15	1,87	Senožeče	6	0,75
Brdo	15	1,87	Mokronog	6	0,75
Metlika	15	1,87	Radeče	6	0,75
Tržič	14	1,75	Cerknica	5	0,62
Črnomelj	14	1,75	Velike Lašče	4	0,50
Kamnik	13	1,62	Vprašljivo ⁶	33	4,13
			Skupno število	798	100,00

Prevladujoča vloga velikega mesta se kaže tudi na Kranjskem: iz Ljubljane in okolice je prišlo 296 študentov, kar pomeni več kot tretjina vseh študentov Kranjske, vsi ostali sodni okraji po številu jasno zaostajajo. Relativno več je le študentov iz kočevskega okraja.

Razporeditev krajev porekla po sodnih okrožjih – Goriško-Gradiščanske

Sodni okraj	Število oseb	%
Gorica	203	51,00
Cervignano	39	9,79
Gradišca	33	8,29
Cormons (Krmin)	33	8,29
Monfalcone (Trzič)	22	5,52
Komen	16	4,02
Ajdovščina	14	3,51
Tolmin	13	3,26

Sodni okraj	Število oseb	%
Sežana	7	1,75
Kobarid	6	1,50
Bovec	5	1,25
Kanal	5	1,25
Cerkno	1	0,25
Vprašljivo ⁷	1	0,25
Skupno število	398	100,00

Rezultat za Goriško kaže isto kot Štajerska in Kranjska: na glavno mesto je odpadlo največje število študentov. Sledil mu je furlanski ravninski del dežele, nato Kras, medtem ko je hribovito področje na severu močno zaostajalo. Kako veliko vlogo je imelo veliko mesto glede možnosti in želje za študij, ponazarja tudi in predvsem primer Trsta. Samo iz tega mesta (z okolico) je prišlo med leti 1884 in 1914 783 študentov na univerzo v Gradec.

Dosedanji rezultat glede vprašanja geografskega porekla kaže površinsko neuravnoteženost, saj je relativna ali absolutna večina študentov prihajala s področja velikih mest. Lahko bi domnevali, da to ustreza procentualnemu deležu prebivalstva. Temu pa ni tako, kar dokazuje primer Štajerske. Kot oporna točka za povprečno število prebivalstva med leti 1884 in 1914 so nam služili rezultati štetja prebivalstva iz leta 1900.⁸ Pri tem se je pokazalo, da je področje Celja dalo procentualno več študentov kot Ptuj in da so se pred Brežice uvrstili sodni okraji Ormož, Konjice, Ljutomer in Laško.⁹ To zagotovo ni le gol slučaj. Kot odgovor na celotno vprašanje o okvirnih geografskih pogojih naj zaenkrat velja ugotovitev, da konkretnih okoliščin v časovnem razdobju tridesetih let v posameznih deželah in delih dežel z doseženim rezultatom ne moremo osvetliti v zadovoljivi meri. Zato bomo morali v raziskavi narediti še nadaljnje korake.

Naslednje vprašanje zadeva odnos med mestom in podeželjem. Pri tem velja predvsem opozoriti na vlogo mesta z vsemi njegovimi danostmi: večjo gostoto prebivalstva, urbanim življenjem, gospodarsko koncentracijo, prometom, oblastnimi organi, kulturnimi ustanovami. To vprašanje seveda avtomatično vključuje tudi vlogo podeželja oziroma vasi. Da bi zajeli bistvo »mesta« in »podeželja«, morajo priti do izraza kvantitativno in kvalitativno usmerjeni aspekti.

V prvem primeru gre za kriterij števila prebivalstva, torej za dejstvo, da se »mesto« loči od »podeželja« po gostoti prebivalstva. V skladu z razmerji v časovnem obdobju 1884–1914 smo izvedli trojno delitev krajev porekla. Kot »mesto« – ne glede na to, ali je imelo lasten statut ali ne – velja naselje z več kot 2500 prebivalci (po podatkih iz leta 1900). Seveda velika mesta kot Trst in Ljubljana nimajo dosti skupnega z manjšimi mesti nad 2500 prebivalci, toda zaradi preglednosti so tukaj uvrščena v enotno kategorijo. Poleg »mesta« nastopa kot prehodna oblika k podeželskemu načinu življenja »manjše mesto« s 1000–2500 prebivalci. Ta polurbana kategorija ustreza bolj ali manj lokalnim centrom v okrožnih glavarstvih in sodnih

⁵ Vprašljivi so kraji istega imena v več okrajih, ki ne dopuščajo jasne prostorske uvrstitve.

⁶ Glej opombo št. 5!

⁷ Glej opombo št. 5!

⁸ Primerjaj rezultate štetja prebivalstva 1900 v: Österreichische Statistik, Bd 63, Wien 1902, str. 58–63

⁹ Procentualni delež prebivalstva je bil l. 1900 naslednji: Maribor 77.264 (15,88%), Ptuj 52.215 (10,73%), Brežice 47.967 (9,86%), Celje 46.480 (9,55%), Laško 27.381 (5,62%), Konjice 22.208 (4,56%), Ormož 20.067 (4,12%), Slovenska Bistrica 19.463 (4,00%), Šmarje 18.170 (3,73%), Kozeje 17.786 (3,65%), Sv. Lenart 17.592 (3,60%), Gornji Grad 15.717 (3,23%), Marenberg (Radlje) 15.590 (3,20%), Slovenj Gradec 14.244 (2,92%), Šoštanj 14.177 (2,90%), Ljutomer 14.155 (2,90%), Gornja Radgona 12.637 (2,50%), Rogatec 11.683 (2,40%), Vransko 10.837 (2,22%), Sevnica 10.779 (2,21%).

okrajih. Po velikosti sledi kategorija »vas« (manj kot 1000 prebivalcev), ki jo prav tako razumemo kot skupen pojem.¹⁰

Razčlenitev krajev porekla po kategorijah »mesto«, »manjše mesto« in »vas«, s številom oseb Štajerske

Sodni okraj	Mesto	Št. oseb	Manjše mesto	Št. oseb	Vas	Št. oseb
Celje	1	160	3	9	32	82
Vransko	—	—	1	3	9	31
Konjice	—	—	—	—	18	62
Šmarje	—	—	—	—	5	32
Gornji Grad	—	—	—	—	10	40
Laško	—	—	—	—	17	47
Ljutomer	—	—	1	20	20	28
Gornja Radgona	—	—	—	—	15	22
Sv. Lenart	—	—	—	—	13	38
Maribor	1	221	5	12	29	45
Slovenska Bistrica	—	—	1	14	12	25
Ormož	—	—	1	10	27	54
Ptuj	1	97	2	2	35	57
Rogatec	—	—	—	—	6	14
Kozje	—	—	1	3	15	24
Sevnica	—	—	—	—	4	20
Brežice	—	—	1	24	10	17
Marenberg (Radlje)	—	—	3	22	3	3
Šoštanj	—	—	1	9	12	24
Slovenj Gradec	—	—	2	26	7	13
Skupno število	3	478	22	154	299	678

Iz te razpredelnice lahko razberemo več važnih ugotovitev. Najprej nas preseneča, da celotni delež mest in manjših mest ne predstavlja niti polovico študentov ($632 = 48,24\%$). To pomeni da delež vasi rahlo prevladuje. V okviru mest in manjših mest prekaša — kot je bilo pričakovati iz razdelitve na okraje — »mestni« delež za približno trikrat delež manjših mest. Tako je imelo »manjše mesto« bolj podrejeno vlogo. Slednja je bila še toliko manj pomembna, če pomislimo, da od 22 »manjših mest« sedmim ta kategorija ne pritiče. Število 7 se namreč nanaša na podatke v vpisnih listinah, v katerih je bila kot kraj porekla navedena le večja občina, ne pa manjši kraj. Tako se kaže delež »manjšega mesta« na račun deleža vasi večji, kot je dejansko bil. Druga značilnost rezultatov v slovenski Štajerski je, da je bil delež vasi posebno velik in mnogostranski v bližini urbanih centrov (Celje, Maribor, Ptuj, Radgona). Samoumevno je da je bil delež vasi večji v tistih sodnih okrajih, kjer je bila konkurenca mesta majhna.

Razčlenitev krajev porekla po kategorijah »mesto«, »manjše mesto« in »vas«, s številom oseb Kranjske

Sodni okraj	Mesto	Št. oseb	Manjše mesto	Št. oseb	Vas	Št. oseb
Postojna	—	—	1	26	4	6
Ilirska Bistrica	—	—	—	—	4	8
Senožeče	—	—	—	—	3	6
Vipava	—	—	1	8	7	8
Kočevje	—	—	1	14	31	47
Velike Lašče	—	—	—	—	2	4
Ribnica	—	—	1	4	5	5
Krško	—	—	—	—	7	15
Kostanjevica	—	—	—	—	5	8
Mokronog	—	—	—	—	3	6
Radeče	—	—	—	—	1	6
Škofja Loka	—	—	2	17	5	7
Kranj	—	—	1	22	8	11
Tržič	1	14	—	—	—	—
Ljubljana	2	280	—	—	14	16

¹⁰ Številke temeljijo na Gemcendexikon-ih/Leksikonih občin kraljestev zastopanih v Državnem zboru in dežel po rezultatih popisa ljudstva z dne 31. grudnia 1900, Dunaj 1904–6. O tem glej: Vasilij Melik: Demographische und ethnische Entwicklung der Städte in Slowenien im 19. Jahrhundert A pannon térség városainak és mezővárosainak fejlődése és jelentősége 16–19. században. Szombathely 1974. str. 237 ss.

Sodni okraj	Mesto	Št. oseb	Manjše mesto	Št. oseb	Vas	Št. oseb
Vrhnika	—	—	1	6	3	7
Litija	—	—	—	—	10	32
Višnja gora	—	—	—	—	3	8
Idrija	1	14	—	—	1	1
Lož	—	—	—	—	4	7
Logatec	—	—	1	4	5	5
Cerknica	—	—	1	2	3	3
Kranjska gora	—	—	1	2	2	7
Radovljica	—	—	—	—	7	20
Novo mesto	—	—	1	22	7	10
Žužemberk	—	—	—	—	3	12
Trebnje	—	—	—	—	7	8
Brdo	—	—	—	—	6	15
Kamnik	—	—	1	9	4	4
Črnomelj	—	—	1	13	1	1
Metlika	—	—	1	8	6	7
Skupno število	4	308	15	157	171	300

V primerjavi s Štajersko se kažejo pri Kranjski očitne razlike. Celotni delež mest in manjših mest doseže tudi že 60,78% vseh študentov, tako da podeželsko področje ne igra tako važne vloge kot na Štajerskem. V odnosu »mesto« – »manjše mesto« zavzema »manjše mesto« nekoliko večji obseg (20,52%, torej približno tretjino obeh). Fenomen večjega deleža vasi v bližini mesta prihaja do izraza tudi tu, kot to kažejo rezultati sodnih okrajev Litija, Ljubljana in Brdo. Izjema je sodni okraj Kočevje, od koder je prišlo relativno največje število študentov iz vasi. To je povezano s krajevno narodnostno in socialno strukturo prebivalstva. Nadalje je značilno, da je bil odstotek kmečkega porekla v povprečju toliko manjši, kolikor odročnejše so bile vasi. Na to še posebej jasno kažejo številke sodnih okrajev Velike Lašče, Radeče, Tržič, Idrija, Črnomelj, Kamnik, Logatec, Cerknica in Ribnica.

Razčlenitev krajev porekla po kategorijah »mesto«, »manjše mesto« in »vas«, s številom oseb – Goriško-Gradišćanske

Sodni okraj	Mesto	Št. oseb	Manjše mesto	Št. oseb	Vas	Št. oseb
Kanal	—	—	—	—	3	5
Gorizia/Gorica	1	164	8	20	15	19
Ajdovščina	—	—	1	3	4	11
Cervignano	2	11	4	13	11	15
Cormons (Krmin)	1	16	3	6	9	11
Gradisca	—	—	5	30	2	3
Monfalcone (Tržič)	1	8	3	4	5	10
Komen	—	—	1	6	8	10
Sežana	—	—	1	3	4	4
Bovec	—	—	1	2	3	3
Kobarid	—	—	—	—	5	6
Cerkno	—	—	—	—	1	1
Tolmin	—	—	—	—	5	13
Skupno število	5	199	27	87	75	111

Že primerjava med slovensko Štajersko in Kranjsko je pokazala, da skupni delež mest in manjših mest narašča proti zahodu. Ta pojav je še bolj očiten, če pogledamo rezultat še bolj zahodno ležeče kronovine Goriške. Če tu seštejemo delež »mest« in »manjših mest«, znaša 72,03%. Ta visoki odstotek (skoraj tri četrtine vseh krajev) prekaša le Trst, pri čemer pa je imelo to veliko mesto že sicer malo podeželske okolice (Trst-mesto 765 študentov, Trst-predmestja 8, okolica 10). Na področju Goriške pa je bilo dovolj podeželja, pa vendarle je bilo to v celoti zastopano le z malo več kot tretjino vseh krajev porekla. Tu ima delež manjših mest večjo vlogo kot na Kranjskem in Štajerskem, ker je bilo poleg glavnega mesta Gorice še nekaj naselij, ki so zaradi gostote prebivalstva (nad 2500 oseb) spadala v to rubriko. Sicer pa je tudi tu močnejše zastopan delež vasi tam, kjer so bila v bližini mesta (Cormons, Mon-

falcone, Cervignano). Kot čisto podeželska področja že močno odstopata sodna okraja Ajdovščina in Tolmin. Vsa ostala področja so zaradi svoje odmaknjenosti močno v ozadju.

Primerjava med posameznimi deželami kaže, da je bil procentualni delež »vasi« kot poreklo študentov največji na Štajerskem. Iz tega izhajajoči sklep, da je bil mestni element na Štajerskem slabši kot v ostalih deželah, pa številke zanikajo. Bilo je ravno nasprotno: Štajerska najbolj jasno kaže, da so tu študirali **tudi** številni otroci s podeželja, kar je bilo pri drugih deželah, proti zahodu vse manj prisotno, očitno težje ali manj zanimivo. Sam rezultat kvantitativne analize, pri katerem je število prebivalstva veljalo kot kriterij za dotok študentov, ne zadostuje, da bi lahko pojasnili vprašanje prostorskih pogojev. Potrebna je tudi kvalitativna analiza krajev porekla, da bi lahko prišli do nadaljnjih spoznanj.

Vrednostna ocena vsakega posameznega kraja se nam ne zdi smiselna, kajti po eni strani se je vedno težko odločiti, na kakšnih kriterijih naj temelji ocena, po drugi strani pa je prisotnost tega ali onega kraja odvisna prav tako od subjektivnih elementov študentov, končno pa bi zaradi velikega števila nad 600 krajev izgubili pregled. Kljub temu obstajajo možnosti za ugotavljanje kvalitativnih aspektov. Pri tem so nam na voljo naslednje poti:

Prva možnost se nanaša na vprašanje o vlogi lokalnega centra za okolico, ali z drugimi besedami: velja ugotoviti, kakšno vlogo je-ne glede na število prebivalcev-imel urbani center v najširšem pomenu besede za študenta. To vprašanje je povezano z veliko pogostostjo tistih krajev porekla, ki so bili – ne glede na velikost – sedež sodnega okraja ali okrožnega glavarstva.

Kraji porekla, ki so bili (ali ne) sedež sodnega okraja na Štajerskem

Sodni okraj	Sedež sodnega okraja	%	Ostali kraji	%
Celje	160	63,74	91	36,25
Vransko	10	29,41	24	70,58
Konjice	25	40,32	37	59,67
Šmarje	22	68,75	10	31,25
Gornji Grad	22	55,00	18	45,00
Laško	14	29,78	33	70,21
Ljutomer	20	41,66	28	58,33
Gornja Radgona	1	4,54	21	95,45
Sv. Lenart	23	60,52	15	39,47
Maribor	221	79,49	57	20,50
Slovenska Bistrica	14	35,89	25	64,10
Ormož	17	26,56	47	73,43
Ptuj	97	62,17	59	37,82
Rogatec	6	42,85	8	57,14
Kozje	5	18,51	22	81,48
Sevnica	14	70,00	6	30,00
Brežice	24	58,53	17	41,46
Marenberg (Radlje)	10	40,00	15	60,00
Šoštanj	9	27,27	24	72,72
Slovenj Gradec	24	61,53	15	38,46
Skupno število	738	56,33	572	43,66

Ta razporednica kaže zelo različna razmerja med posameznimi sodnimi okraji. Očitna je prevlada velikih mest. V sodnih okrajih Šmarje, Sevnica, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica in Sv. Lenart so imeli lokalni centri v primerjavi z okolico očitno določen pomen, ki je mogel biti povezan tudi z narodnostnimi odnosi med prebivalstvom (nemške manjšine).

O nasprotni situaciji, pri kateri sedeži okrajnih sodišč niso imeli posebne vloge, pričajo številke o sodnih okrajih Šoštanj, Laško, Vransko, Kozje, Gornja Radgona in Ormož. Pri ostalih delih slovenske Štajerske je razmerje približno uravnoteženo. V celoti gledano prevladuje sicer število študentov iz krajev z okrožnimi sodišči, toda tudi delež ostalih krajev ni bistveno manjši (56,33 nasproti 43,66%).

Kraji porekla, ki so bili (ali ne) sedež sodnega okraja na Kranjskem

Sodni okraj	Sedež okrajnega sodišča	%	Ostali kraji	%
Postojna	26	81,25	6	18,75
Ilirska Bistrica	4	50,00	4	50,00
Senožeče	4	66,66	2	33,33
Vipava	8	50,00	8	50,00
Kočevje	14	22,95	47	77,04
Velike Lašče	3	75,00	1	25,00
Ribnica	4	44,44	5	55,55
Krško	9	60,00	6	40,00
Kostanjevica	3	37,50	5	62,50
Mokronog	4	66,66	2	33,33
Radeče	6	100,00	—	—
Škofja Loka	14	58,33	10	41,66
Kranj	22	66,66	11	33,33
Tržič	14	100,00	—	—
Ljubljana	276	93,24	20	6,75
Vrhnika	6	46,15	7	53,84
Litija	11	34,37	21	65,62
Višnja gora	—	—	8	100,00
Idrija	14	93,33	1	6,66
Lož	4	44,44	5	55,55
Cerknica	2	40,00	3	60,00
Logatec	4	57,14	3	42,85
Kranjska gora	3	33,33	6	66,66
Radovljica	10	50,00	10	50,00
Novo mesto	22	68,75	10	31,25
Žužemberk	9	75,00	3	25,00
Trebnje	2	25,00	6	75,00
Brdo	9	60,00	6	40,00
Kamnik	9	69,23	4	30,76
Metlika	8	53,33	7	46,66
Črnomelj	13	92,85	1	7,14
Skupno število	537	70,19	228	29,80

Rezultat razpredelnice za Kranjsko govori v prid zgoraj navedenemu podatku, da je bil odstotek mest v primerjavi s Štajersko večji. Posebej izrazito se to kaže pri glavnem mestu Ljubljani, pri Postojni, Senožečah, Velikih Laščah, Mokronogu, Radečah, Kranju itd. Okolica je močno preseгла kraje z okrajnimi sodišči pri študentih, ki so prišli iz Kočevja, Ribnice, Kostanjevice, Vrhnike, Litije, Višnje gore, Loža, Cerknice, Kranjske gore in Trebnjega.

Kraji porekla, ki so bili (ali ne) sedež sodnega okraja na Goriškem

Sodni okraj	Sedež okrajnega sodišča	%	Ostali kraji	%
Kanal	—	—	5	100,00
Gorica	164	80,78	39	19,21
Ajdovščina	8	57,14	6	42,85
Cervignano	9	23,07	30	76,92
Cormons (Krmín)	16	48,48	17	51,51
Gradisca	23	69,69	10	30,30
Monfalcone (Tržič)	8	36,36	14	63,63
Komen	3	18,75	13	81,25
Sežana	3	42,85	4	57,14
Bovec	2	40,00	3	60,00
Kobarid	1	16,66	5	83,83
Cerkno	1	100,00	—	—
Tolmin	5	38,46	8	61,53
Skupno število	243	61,20	154	38,79

Skupni rezultat za Goriško postavlja deželo proporcionalno v sredino med Štajersko in Kranjsko, kajti delež študentov s sedežev sodnih okrajev je tukaj znašal 61,20%. Če na mesto Gorico ne bi odpadlo tako veliko realno število, bi slika verjetno bolj ustrezala štajerski kot kranjski.

Primerjava posameznih rezultatov omogoča naslednje sklepe: pri poreklu študentov v celoti prevladujejo sedeži okrajnih sodišč. To ustreza relativno visokem mestnem deležu nasploh. Na vprašanje, zakaj so v nekaterih sodnih okrajih prevladovali lokalni centri, v drugih pa ne, ni možno odgovoriti sumarično. Mnogi faktorji govorijo za to, da so poleg slučaja igrale določeno vlogo krajevna gostota prebivalstva, manjkajoča kvaliteta sedeža okrajnega sodišča, pa tudi prometna povezava.

Vprašanje prometne povezave¹¹ predstavlja naslednji korak raziskave kvalitativnih kriterijev krajev porekla. Pri tem velja ugotoviti, kakšno vlogo je imela pri frekvenci študentov prometna povezava. V ta namen je potrebno vse kraje porekla vnesti v zemljevid in ugotoviti, ali je kraje uvrstiti med »odmaknjene« ali »neodmaknjene«. Seveda je oznaka »odmaknjen« v 30-letnem razvoju relativen pojem. Kljub temu bomo predstavili rezultat raziskave v najbolj značilnih potezah.

V goriški deželi so bila ravninska področja ob Soči, nizko gričevje in kraška planota prometno zelo dobro povezani. Temu ustreza bolj gosta naselitev. Zato nastopa v tem delu poleg kriterijev gostote prebivalstva, administrativne funkcije mest, koncentracije gospodarskih obratov in kulturnih ustanov, tudi kriterij lažje komunikacije. V zgornjem delu dežele pa so bili kraji skorajda brez izjeme omejeni na dolino Soče, torej vzdolž tranzitne ceste od severa proti jugu. To v glavnem ustreza naselitvenim razmerjem, saj gorsko področje skorajda ni prišlo v poštev.

Delež kraškega področja Kranjske kaže frekvenco, ki je v skladu z lokalnimi razmerami. Poleg manjše koncentracije okoli Vipave se kraji porekla zgoščajo vzdolž tranzitnih cest – ob povezavah med Planino in Ilirsko Bistrico in od tod zahodno proti Trstu. Tudi sosednje področje na vzhodu ustreza tej sliki. Težišče krajev porekla leži vzdolž ceste Ljubljana-Kočevje. V sodnem okraju Kočevje samem pa se kaže netipična razvrstitev, ki izhaja iz socialne in narodnostne sestave prebivalstva. Na področju okrajnega glavarstva Novo mesto so prihajali študenti predvsem iz krajev z okrajnimi sodišči kot tudi iz krajev vzdolž zgornjega toka reke Krke. Nekoliko močnejša koncentracija je bila na področju Metlike in Črnomlja. Tudi v ostalih področjih Dolenjske (okrajno glavarstvo Krško, Litija) položaj ni bil bistveno drugačen. Gostota študentov iz spodnjega toka reke Krke je sicer presenetljivo majhna, poveča se le okrog Krškega, sicer pa se kraji vrstijo vzdolž Save pod Litijo in vzdolž prometne črte Višnja gora–Trebnje–Sevnica. V večini primerov, kjer so doline in tranzitne ceste igrale odločilno vlogo, so potekale tudi železniške proge, ki so na nek način očitno vplivale na interese ali možnost za študij.

Gorenjska kaže drugačno sliko. Tu tranzitne poti niso imele tako velike vloge kot sam teren s svojo relativno položnostjo in s tem prijaznejšim življenjskim okoljem. Medtem ko so bili zahodno od Save na Gorenjskem zastopana le mestna naselja (Idrija, Škofja Loka, Železniki), so bili ostali kraji porekla razporejeni večinoma ob lokalnih centrih (Radovljica, Kranj in Domžale). Značilno je tudi, da je obmestno in primestno območje Ljubljane relativno slabo zastopano.

Precej drugačno sliko kaže stanje na Štajerskem. Medtem ko sta na Kranjskem in Goriškem tranzitna pot in lokalno središče bolj ali manj določala razporeditev krajev porekla, pa je imela tukaj odločilno vlogo prijaznejša pokrajina, na splošno gostejše naseljeno podeželje in s tem tesnejši stik med mestom in podeželjem, pa tudi med vasmimi. To je razvidno iz tega, da kaže karta na Štajerskem širok pas, ki sega od sodnih okrajev Vransko, Šoštanj na zahodu vzhodno preko Laškega, Celja, Konjic do Dravskega polja, pas, ki se v Slovenskih goricah še razširi. Slika krajev porekla na tem gričevnatem področju kaže lok, ki se od Sv. Lenarta izboči vzhodno do Ormoža. Manjša zgoščenost krajev porekla se kaže na področju Brežic kot pendanta Krškega na drugi strani Save in na področju okoli Kozjega. Dokaj šibko je zasto-

¹¹ Pregled nudi Jože Curk: Razvoj prometnih zvez v severovzhodni Sloveniji (Razvoj prometnih zvez v Panonskem prostoru do 1918 leta, Maribor 1977, str. 199–224).

pano področje Pohorja, kjer so kraji porekla omejeni na tranzitno pot Celje–Dravograd in na Dravsko dolino ter na obmejno področje proti Hrvaški med Rogatcem in Ormožem. Če se vprašamo po vzroku za drugačno sliko na Štajerskem (v primerjavi s Kranjsko in Goriško), ki kaže večji odstotek študentov s podeželja, potem ga je treba iskati predvsem v boljšem stiku z zunanjim svetom in v relativni bližini Gradca.

Da je mesto že po svojem značaju ugodno vplivalo na število študentov, ni potrebno posebej dokazovati, saj se to odraža v skupnem visokem vpisu študentov iz mest. Za podrobnejšo proučitev kvalitete podeželskega področja je potrebno osvetliti časovne spremembe deleža vasi v obdobju 1884–1914. S tem naj bi ugotovili, ali je bila vas v 30-letnem obdobju enakomerno zastopana, ali pa je bilo podeželski mladini omogočeno študirati šele postopoma in se tako izenačiti z mestno mladino.

Ta načrt zahteva, da se podatki o začetku študija razdelijo v časovna obdobja. V našem primeru smo izbrali 5-letne kategorije, saj v zadostni meri ponazarjajo časovni potek, medtem ko letne tabele ne bi pokazale nobenih tendenc. Verodostojnost tendenc je tesno povezana z istovrstnostjo podatkov, torej z vprašanjem, ali je pri vseh primerih možno razbrati začetek študija iz vpisnih listin. Temu pa ni tako, saj o času pred začetkom študija v Gradcu obstaja le podatek o tem, kaj je študent delal v zadnjem semestru pred Gradcem. Tisti, ki je začel študirati na drugih visokih šolah oz. šele kasneje in ne takoj po končani gimnaziji, predstavlja statističen problem, ki ga s pomočjo ostalih podatkov o osebi ni mogoče vedno rešiti. V mnogih primerih obstajajo le domneve. Ti primeri pa niso tako številni, da se ne bi splačalo vprašanja statistično obdelati. Ker pa lahko tendence pokažejo le približno sliko, v shemo časovnih obdobj nismo zajeli vseh graških študentov, temveč smo izbrali lokalne vzorčne primere.

Glede Štajerske smo izbrali tri regije. Prva zadeva mesto Ptuj kot enega urbanih centrov dežele z okolico in sodni okraj Ormož, da bi lahko osvetlili razmere v številnih vaseh v Slovenskih goricah, ki ležijo v bližini mest.

Sodni okraj	1884–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14
Mesto Ptuj	14	10	16	18	25	14
Ptuj–okolica	10	4	13	12	17	3
Ormož	7	5	11	12	20	9

Ostali dve regiji sta izrazito podeželski, bolj oddaljeni področji s šibko frekvenco, ena na jugu, druga pa na severozahodu slovenske Štajerske.

Sodni okraj	1884–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14
Sevnica	4	—	—	4	4	8
Kozje	5	4	3	3	9	3
Šmarje	6	4	5	7	6	4
Brežice	9	5	6	9	7	5
Slovenj Gradec	7	2	5	8	15	2
Šoštanj	5	6	2	7	8	5

Slika povprečja treh vzorčnih primerov na Štajerskem kaže, da se je frekvenca v prvi polovici devetdesetih let sprva zmanjševala, potem pa postopoma znova povečevala in v letih 1905–1909 dosegla izrazit višek, potem pa se znova zmanjševala. Posamezne vsote so mestoma premajhne in zato morebiti preveč slučajne, da bi lahko potegnili konkretne sklepe. Kljub temu je razvidno, da je določen delež študentov s podeželja obstajal od začetka obravnavanega obdobja in se ni pojavil šele kasneje.

V primeru Kranjske, kjer je bil, kot smo zgoraj omenili, delež mest v celoti višji kot na Štajerskem, smo številke vele-mesta Ljubljane primerjali z dvema bolj podeželskima področjema: po eni strani z okolico metropole, po drugi strani pa z okrajnima glavarstvom Novo mesto in Črnomelj kot primeroma odročnih, številčno pa vendarle ne preveč slabo zastopanih področij.

Sodni okraj	1884–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14
Ljubljana-mesto	53	42	44	47	43	47
Ljubljana-okolica	1	3	1	4	6	5
Vrhnika	1	3	1	1	4	3
Črnomelj	3	3	4	1	2	1
Metlika	2	2	3	2	5	1
Žužemberk	2	1	3	4	1	1
Novo mesto	7	6	5	4	4	6
Trebnje	2	–	–	2	2	2

Majhne frekvenice v primeru Kranjske pravzaprav ne dopuščajo konkretnjših sklepov o časovni prisotnosti vasi. Številke o razdelitvi po časovnih obdobjih kažejo v primeru študentov iz Ljubljane nekoliko drugačen potek kot številke o Štajerski. Na prvo časovno obdobje 1884–1889 jih odpade največ. Ponovno naraščanje se je začelo po 1900, delež glavnega mesta Kranjske pa je ostal v celoti gledano precej enakomeren.

Pri Goriški smo primerjali podatke o glavnem mestu in okolici s podatki odročnejših sodnih okrajev na vzhodu in severu dežele.

Sodni okraj	1884–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14
Gorica-mesto	37	18	25	29	28	27
Gorica-okolica	4	8	7	4	10	6
Ajdovščina	6	1	1	4	1	1
Cerkno	–	–	–	–	1	–
Kanal	1	1	1	–	2	–
Tolmin	1	3	4	1	3	1
Kobarid	–	–	–	1	1	4
Bovec	1	–	–	1	3	–

Podobno kot pri Kranjski nizke številke podeželskega področja niso primerne za ponazarjanje tendence. Frekvenice mesta Gorice kažejo sliko, ki nekako ustreza primeru Ljubljane, pri kateri je najmočnejše zastopano prvo časovno obdobje 1884–1889, frekvenčna nihanja pa prav tako ne prihajajo tako jasno do izraza kot na Štajerskem.

Odgovor na vprašanje o časovni vlogi vasi ostaja torej nezadostno pojasnjen, ker z izjemo Štajerske, kjer je bil prisoten enakomeren delež vaše mladine, frekvenice vzorčnih primerov po petletjih ne omogočajo zadostne podlage za dokončne sklepe. Vtis, ki sicer temelji na nizkih številkah, omogoča tudi tu domnevo, da je bila »vas«, ne glede na majhno vlogo, ki jo je imela pri Kranjski in Goriški, od vsega začetka obravnavanega razdobja prisotna in ni prišla šele kasneje do izraza.

Če gledamo frekvenice študentov po posameznih krajih, se v okviru kategorije »vas« kažejo velike razlike. Postavlja se vprašanje o vzrokih teh razlik. Nedvomno temelji to številčno nesorazmerje v precejšnji meri na slučaju, katerega korenine je iskati pri posameznih študentih in njihovih družinah. Kljub temu pa razmerja med frekvencami posameznih krajev dajejo vtis, da igrajo tu določeno vlogo tudi objektivne okoliščine in sicer ne le večja gostota prebivalstva, mestni ali podeželski karakter okolice in prometne povezave. Upravičeno lahko domnevamo, da je tudi delovno okolje prispevalo k privlačnosti in možnosti študija. Pri tem pa ne mislimo na poklic kmeta, temveč delavca v najširšem smislu besede. Dejansko so morale tehnično-industrijske gospodarske panoge igrati določeno, čeprav skromno vlogo kot to kaže primerjava frekvenc pri »vaških« naseljih. Podatki o poklicnem okolju očeta ali varuha v vpisnih listinah govorijo v prid te domneve. S tega zornega kota dajejo podatki naslednjo sliko: v okviru podeželskih območij, ki niso nujno ležale v bližini mest, je bila odločilnega pomena za večjo frekvenco študentov med drugim južna železnica od Gradca preko Maribora, Celja, Ljubljane in Postojne do Trsta, saj je iz krajev vzdolž te prometne poti prihajalo izrazito več študentov kot iz krajev, odmaknjenih od le-te. Deloma je to razvidno iz podatkov o poklicu očeta (železniški uslužbenci, delavnice). Drugo delavsko področje, ki je ne glede na mestno okolje dajalo večji delež študentov, predstavljajo kraji z industrijskimi obrati.¹² To dokazujejo številke pri Trbovljah, Hrastniku, Zagorju, Jesenicah in Idriji.

¹² Primerjaj W. Zorn in S. Schneider: Zur frühen Industrialisierung in Jugoslawien, München 1974, passim.

Končno je bila prednost določenih krajev pri pospeševanju študija odvisna od obstoja ustreznih pripravljalnih šol. Glede na to so bili mladi iz šolskih središč in primestnih področij v prednosti pred tistimi, ki so živeli v oddaljenejših področjih, kajti šole so jim bile lažje dostopne. Ta prednost je sicer lahko vplivala na frekvenco študentov, ni pa tega možno konkretno razbrati iz vpisnih listin. Da bi ponazorili, zakaj je bil mestni delež študentov graške univerze v celoti večji kot podeželski, se nam zdi koristno predstaviti geografsko razporeditev šolske mreže. Pri tem pridejo v poštev le tiste šole, ki so služile kot neposredne pripravjalnice za študij in so bile v vpisnih listinah tudi večkrat omenjene.¹³

Sedeži šol na Štajerskem (pomembni za slovensko Štajersko) so bili v Gradcu, Mariboru, Celju in Ptuj. Naslednja razpredelnica kaže vrsto šol in njihovo število.

Vrsta šole	1884–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14
Gimnazija/						
Realna gimnazija	5	7	8	9	9	9
Realka	3	3	3	3	5	5
Učiteljišče	3	3	3	3	4	4
Dekliški licej	1	1	1	1	1	1

Sedeži šol na Kranjskem so bili v Ljubljani, Novem mestu, Kočevju, Idriji in Kranju.

Vrsta šole	1884–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14
Gimnazija/						
Realna gimnazija	4	4	5	5	6	6
Realka	1	1	1	2	2	2
Učiteljišče	2	2	2	2	2	5
Dekliški licej	–	–	–	–	–	1

Na Goriškem so bile razen ene v Gradiški vse šole v glavnem mestu.

Vrsta šole	1884–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14
Gimnazija/						
Realna gimnazija	1	1	1	1	1	3
Realka	1	1	1	1	1	1
Učiteljišče	1	1	1	1	1	4
Dekliški licej	–	–	–	–	–	1

Semkaj sodi tudi razpredelnica šol v pristaniškem mestu Trst.

Sodni okraj	1884–89	1890–94	1895–99	1900–04	1905–09	1910–14
Gimnazija/						
Realna gimnazija	2	2	2	2	2	3
Realka	2	2	2	2	2	3
Učiteljišče	–	–	–	–	–	–
Dekliški licej	–	–	–	1	1	2

Poleg teh civilnih šol kot pripravjalnic za študij je potrebno upoštevati tudi teološke šolske zavode in vojaške šole. Iz razvoja šolske mreže je razvidno, da se geografska razporeditev sedežev šol v obravnavanem obdobju ni bistveno spremenila. Tako šole, ki je pripravljala za nadaljnji študij, niso približali podeželskemu prebivalstvu. To po drugi strani ponazarja tudi usmerjenost k mestu v tem obdobju. Iz zgornjih razpredelnic pa lahko razberemo, da se je v prvih dveh desetletjih možnost za šolanje komajda spremenila. Šele v zadnjih letih pred 1914 je prišlo do skokovitega naraščanja števila srednješolskih ustanov. To naraščanje je ustrezalo naraščajoči potrebi družbe po narodnostnem razlikovanju. Posledica tega je bila, da je več otrok kot prej obiskovala srednje šole. Večje število pa še ni moglo priti do izraza na univerzi, ker je izbruh 1. svetovne vojne naglo prekinil ta razvoj.

¹³ Glede podatkov glej: Hof- und Staatshandbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie, Wien 1884–1914. Pregled nudi Jože Ciperle: Mittelschulen und höhere Studien im slowenischen Gebiet unter besonderer Berücksichtigung des nordöstlichen Teiles bis zum Jahr 1918 (Nemzetközokultúrtörténeti szimpozium Mogyersdorf 1976 Köszegen, Szombathely 1978, str. 259 ss).

Kot smo že uvodoma povedali, je bil smoter te raziskave v tem, da bi na konkretnem primeru slovenskih dežel raziskali prostorske vplive in ob tem ugotovili, katere determinante so obstajale v letih okoli 1900. Številke, ki smo jih pri tem povzeli po vpisnih listinah, se sicer nanašajo le na študente, ki so prišli na graško univerzo. Kljub temu lahko domnevamo, da smo prišli do tipične slike, saj je graška univerza nedvomno zavzemala posebno mesto pri slovenskih deželah. Dobljeni rezultat kaže naslednje:

1. Mestna družba je dajala veliko več študentov kot podeželska. Pri tem se je pokazalo, da je bil delež mestnih študentov toliko večji, kolikor zahodnejše so bila mesta in obratno: delež podeželja je bil relativno in absolutno največji na slovenskem Štajerskem.

2. Število študentov iz mest ni bilo odvisno le od velikosti mesta, temveč tudi od njegove kvalitete. Semkaj sodijo urbane institucije in prometna povezava.

3. Študenti s podeželja so imeli ne glede na bolj skromen odstotek vsaj od osemdesetih let 19. stoletja dalje stalen delež med študentsko populacijo.

4. Zdi se, da oddaljenost kraja porekla od Gradca ni imela odločilnega pomena.

Čeprav smo na podlagi poznavanja takratnih socioekonomskih, demografskih in geografskih danosti lahko predvidevali dosežen rezultat, pa konkretne številke omogočajo jasnejšo sliko. Ta je še toliko bolj nazorna, če geografske aspekte dopolnimo z družbenimi in nacionalnimi. To pa bomo storili v drugem delu.

(Se nadaljuje)

Prevedel Niko Hudelja

Zusammenfassung

DIE STUDENTEN AUS DEN SLOWENISCHEN LÄNDERN AN DER UNIVERSITÄT GRAZ 1884–1914. 1. TEIL: DIE GEOGRAPHISCHE HERKUNFT

Harald Heppner

Zu den zahllosen Fragen der Universitätsgeschichte gehört auch jene nach der Bedeutung der Hochschulen für die Entwicklung der Gesellschaft. Selbst diese engere Thematik unterteilt sich in eine Fülle noch kleinerer Fragen wie z.B. die Herkunft des studentischen Publikums, die Zeit des Lernens oder die Wirkung der Studien. Zu dem Feld »Herkunft« gehört unter anderem die Frage nach geographischen Herkunft der Studenten.

Unter »Studenten« wird im folgenden die Summe der an die Universität Graz gekommenen Hochschüler verstanden und nicht unterschieden zwischen ordentlichen und außerordentlichen Hörern oder zwischen verschiedenen Fakultäten oder zwischen den Geschlechtern, und zwar deshalb, weil alle Studenten als Ausdruck des Bedarfs nach Ausbildung gewertet werden müssen.

Da eine Universität im allgemeinen zahllose Studenten aus allen möglichen Richtungen anzieht, ist es aus Gründen der Überschaubarkeit und der Arbeitsökonomie sinnvoll, das Blickfeld einzuschränken.

Der Begriff »slowenische Länder« ist allerdings ein Hilfsvokabel, da es vor 1918 kein territorial einheitliches Slowenien gab und weil hier auch nicht sämtliche, von Slowenen besiedelte Gebiete zur Sprache kommen. Einbezogen wurde die slowenische Steiermark nach der nach 1918/19 getroffenen Abgrenzung, weiters die Kronländer Krain, Görz-Gradisca und Triest.

Wie schon eigangs gesagt, bestand das Ziel dieser Untersuchung darin, an einem konkreten Beispiel, den slowenischen Ländern, die räumlichen Einflüsse zu erforschen, um daran zu ersehen, welche Determinanten es in den Jahren um 1900 gegeben hat. Die dabei verwendeten Zahlen, die aus den »Nationale«-Akten erarbeitet wurden, beziehen sich zwar nur auf die an die Universität Graz gekommenen Studenten; dennoch wird man annehmen können, daß damit ein typisches Bild erfaßt ist, besaß Graz für slowenischen Länder doch zweifellos eine bevorzugte Stellung. Das gewonnene Resultat zeigt, daß

1. Die städtische Gesellschaft weit mehr Studenten als die ländliche entsandte. Dabei zeigte sich, daß der Anteil der aus dem städtischen Bereich kommenden Studenten umso höher war, je mehr sich die Herkunftsorte im Westen der slowenischen Länder befanden, und umgekehrt, daß der ländliche Anteil relativ und absolut in der slowenischen Steiermark am stärksten war.

2. Die Rolle der städtische Siedlung für das Entsenden von Studenten nicht allein von deren Größe, sondern auch von deren Qualität abhing. Hiezu gehörten urbane Einrichtungen und Verkehrsanschluß.

3. Die Studenten aus ländlichen Gebieten ungeachtet ihres insgesamt eher schwachen Anteils zumindest seit den 80er Jahren des 19. Jahrhunderts einen fixen Bestandteil der Hochschüler darstellten.

4. Die Entfernung zwischen Herkunftsort und Graz keine primäre Rolle gespielt zu haben scheint.

So sehr die Kenntnis der damaligen sozio-ökonomischen, demographischen und geographischen Gegebenheiten das gewonnene Resultat ahnen ließen, gestatten die konkreten Zahlen nun ein klareres Bild. Dieses gewinnt noch an Schärfe, wenn man zu den geographischen Aspekten die gesellschaftlichen und nationalen Aspekte hinzuzieht; dies soll in einem zweiten Teil geschehen.

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

SI-61000 Ljubljana, Kongresni trg 1, tel. 061/156-152

Inštitut od leta 1960 izdaja revijo **Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (PZDG)**, ki se je leta 1986 preimenovala v **Prispevke za novejšo zgodovino (PNZ)**. Revija objavlja razprave, članke, historično dokumentacijo, poročila o simpozijih, knjižna poročila in recenzije, različne bibliografije in tekočo bibliografijo sodelavcev inštituta. V prvih letih izhajanja je bila revija izrazito usmerjena v zgodovino naprednega delavskega gibanja in NOB, vedno bolj pa je širila krog svojega objavljanja tudi na širša področja slovenske zgodovine. Zdaj lahko rečemo, da je to revija za novejšo slovensko zgodovino. Uredništvo se trudi, da bi bila revija pestra, kvalitetna in sodobna.

Prilagamo seznam še dostopnih letnikov, pri čemer opozarjamo, da sta letnika 1962 in 1973 že razprodana, nekaj letnikov pa je že skoraj razprodanih. Revijo lahko naročite pri založbi Mladika, SI-61000 Ljubljana, Kongresni trg 1, kupite pa pri vseh slovenskih knjigarnah.

PZDG 1960/1
PZDG 1960/2
PZDG 1961/1-2
PZDG 1963/1-2
PZDG 1965/1-2
PZDG 1966/1-2
PZDG 1967/1-2
PZDG 1968/69, 1-2
PZDG 1970/1-2
PZDG 1971/72
PZDG 1975/76
PZDG 1977
PZDG 1978/79
PZDG 1980

PZDG 1981
PZDG 1982
PZDG 1983
PZDG 1984
PZDG 1985
PNZ 1986
PNZ 1987
PNZ 1988
PNZ 1989/1 – Trideset let Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. – Biobibliografije.
PNZ 1989/2
PNZ 1990
PNZ 1991

O ČEM SMO PISALI . . .

. . . pred štirimi desetletji?

»Prvi člen Henrikovega privilegija določa: Načeloma je vsak hišni lastnik v mestu dolžan plačevati davek ter prispevati k drugim mestnim bremenom v prid mestnemu gospodu in mestu. Tudi če kdo (mišljene so zlasti privilegirane osebe) kupi v mestu hišo, bremeni praviloma davčna obveznost še naprej na nepremičnini kot realno breme. Če je kdo s posebnim privilegijem oproščen mestnega davka, pa ta oprostitev ne velja tudi za druga mestna bremena: straženje, popraviljanje obzidja, jarkov in mostov.«

(Sergij Vilfan, Zgodovina neposrednih davkov in arestnega postopka v srednjeveški Ljubljani, ZČ 6/1952, str. 418)

. . . pred tremi desetletji?

»Leta 1754 je bilo izvedeno v slovenskih deželah prvo štetje prebivalstva. Bilo je v zvezi z davčnimi in socialnimi reformami, ki jih je tedaj v avstrijski državi pripravljala Marija Terezija. Podlago zanj je dal najvišji reskript od 13. oktobra 1753, ki je določal, naj se v ta namen izvede ljudsko štetje. Ugotovilo naj bi se število oseb vsakega posameznega kraja po gospodstvih in izkazalo v treh skupinah, komunikantih, to je osebah, ki so sprejemale zakramente, spoved in obhajilo, mladini, sposobni za verski pouk, ter nedoletnih otrocih.«

(Vlado Valenčič, Štetje prebivalstva leta 1754 v predjožefinski ljubljanski škofiji in njegovi rezultati, ZČ 16/1962, str. 27)

. . . pred dvema desetletjema?

»Iz obširne problematike nastanka srednjeveških mest na Slovenskem bom v naslednjih razmotrivanjih obravnaval predvsem eno vprašanje, vprašanje nastanka naslova »mesto« – civitas. Govoril bom o terminih, ki so jih uporabljali viri za meščanske naselbine, časovno pa predvsem o dvanajstem in trinajstem stoletju. Izhodišče mojega obravnavanja je razprava K predzgodovini mest in meščanstva na starokarantanskih tleh, ki jo je pred nekako dvajstemi leti napisal Fran Zwitter in je še danes naša najbolj temeljita študija o tej problematiki.«

(Vasilj Melik, Mesto (Civitas) na Slovenskem, ZČ 26/1972, št. 3–4, str. 299)

. . . pred desetletjem?

»Za ljubljansko (nad)škofijo žal še vedno nimamo poglobljene obsežnejše študije, ki bi nas zadovoljivo informirala o tej osrednji cerkveni instituciji v središču slovenskega narodnostnega prostora in njenem vplivu na slovenski narodni razvoj. Zadovoljiti se moramo le s krajšimi orisi, ki seveda še zdaleč ne morejo dati celostne zgodovinske podobe tako kompleksnega vprašanja, kot je nastanek, razvoj in delovanje take ustanove, kot je škofija v čisto določenem kulturnem prostoru in čisto določenih življenjskih pogojih. Celo o vseh ljubljanskih škofih še nimamo solidnih življenjepisov, čeprav so bile med njimi celo izredne osebnosti, ki so odločilno posegle v cerkveno in politično življenje svojega časa.«

(France Martin Dolinar, Letopisi ljubljanske (nad)škofije kot zgodovinski vir, ZČ 36/1982, št. 3, str. 231)

* * *

To in še mnogo drugega zanimivega poiščite v starejših številkah ZČ, ki jih dobite na upravi ZČ!